

ბასილი დიდის ეპისტოლეები XVIII-XIX სს-ის ქართულ თარგმანებში (გაიოს რექტორი და ანონიმი მთარგმნელი)

ქრისტიანული სამყაროს მნათობის, წმ. ბასილი კესარიელის (329/330-379 წწ.) ნაშრომები საუკეთესო წყაროდ ითვლება ქრისტიანული აზრის შესასწავლად. მის ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში ასახულია მისი ეპოქის უმნიშვნელოვანესი მოვლენები.

ბასილი დიდის წერილთა პირველ კრებულს ახსენებს გრიგოლ ნაზიანზელი. მან თავის ნათესავ ნიკობულოსს, რომელმაც რიტორიკის საუკეთესო ნიმუშები სთხოვა, გაუზიარა, როგორც თავად წერდა, საკუთარ ეპისტოლეებზე უფრო ფასეული, ბასილი დიდის წერილთა კრებული. ეპისტოლეების ძველ გამოცემათაგან საუკეთესოდ ითვლება ბენედიქტელ სწავლულთა, პ. მარანისა და ჟ. გარნიეს მიერ კრიტიკულად დადგენილი 365 წერილის შემცველი ტექსტი: *Sancti Patris Nostri Basilii*, 1730, გვ. 69-467, უახლეს გამოცემათაგან კი კურტონის გამოცემა, რომელიც 368 ეპისტოლეს ითვლის: Saint Basile, *Lettres*, 1957, 1961, 1966.

ბასილი დიდის ეპისტოლეები ქართულად ითარგმნებოდა ქართული მწერლობის ძველ, ახალ და უახლეს ხანებში. ძველ თარგმანთაგან მოღწეულია 43 წერილი, გადმოღებული VIII-XII სს-ში ბერძნული და არაბული ენებიდან ანონიმი მთარგმნელის (VIII-X სს.), ეფთვიმე და გიორგი ათონელების, ეფრემ მცირისა და არსენ იყალთოელის მიერ.

ბასილი დიდის ეპისტოლეთა მიმართ ინტერესი გაცხოველდა XVIII-XIX სს-ში, როდესაც მისი წერილები რუსული ენიდან თარგმნეს გაიოს რექტორმა (1746-1821 წწ.) და ანონიმმა მთარგმნელმა (XIX ს-ის I მეოთხ.). ეს თარგმანები შესწავლილი და გამოცემული არ ყოფილა.¹

ეპისტოლეთა თითქმის მთელი კორპუსი, 356 წერილი, 1798-1799 წლებში მოზდოკში თარგმნა ამ ეპარქიის ეპისკოპოსმა, გაიოს რექტორმა.² გაიოს ბარათაშვილ-თაყაშვილი³ თავისი დროის გამოჩენილი მოღვაწეა, ანტონ კათოლიკოსის მოწაფე, სოლომონ II-ის აღმზრდელი, მოზდოკის (1793-1799 წწ.), სარატოვისა და პენზის (1799-1808 წწ.) ეპარქიათა ეპისკოპოსი, ასტრახანისა და სტავროპოლის მთავარეპისკოპოსი (1808-1821 წწ.), მწერალი და მთარგმნელი (დავით ბაგრატიონის თანახმად, მას 400-მდე თხზულება უთარგმნია),⁴ მცოდნე რუსული, ბერძნული, ლათინური, სომხური, ოსური ენებისა,⁵ რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის საქართველოში წმ. ნინოს ჯვრის დაბრუნების საქმეშიც.⁶

გაიოს რექტორის მიერ თარგმნილი ბასილი დიდის ეპისტოლეთა კორპუსის შესახებ ცნობას იძლევა ალ. ცაგარლის კატალოგი, რომელშიც იოანე ბაგრატიონ-გრუზინსკის კოლექციის N 76-ით მითითებულია „ეპისტოლენი დიდისა ვასილისა, ნაწერი გაიოზისაგან

¹ ბასილი დიდის ეპისტოლეების ძველ ქართულ თარგმანთა მკვლევარი, ნ. ქაჯაია, ამ ორი მთარგმნელის ნამოღვაწარის შესახებ მოკლედ წერს და შენიშნავს, რომ მათ არ განიხილავს (ქაჯაია, 1992, გვ. 75, შენ. 3).

² გაიოს რექტორი საკუთარ თავს ყველა ხელნაწერში „გაიოსს“ უწოდებს. იხ. *იოანე* 95, 167v ან Q 251, 3r.

³ Цагарели, 1894, გვ. LIV; Пальмов, 1914, გვ. 48; დარჩია, 1987, გვ. 59-65; ცუხიშვილი, 2015, გვ. 393-394.

⁴ იოანე ბატონიშვილი, 1948, გვ. 191-192; რუხაძე, 1956, გვ. 4.

⁵ ცუხიშვილი, 2015, გვ. 400; კუჭუხიძე, 2012, გვ. 74. ბაგრატ ბატონიშვილის თანახმად, გაიოსი იყო „ფრიად განსწავლულ რუსულსა, ქართულსა და სომხურს ენასა ზედა“, *მასალები*, 1905, გვ. 157; მენაბდე, 1997, გვ. 272-3.

⁶ გვეტაძე, 2010, გვ. 72.

1799 წ. მოზდოკს“.⁷ ეს კოლექცია იოანე ბაგრატიონმა გარდაცვალების წინ, 1880 წელს, სხვა ხელნაწერებთან ერთად პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკას გადასცა.⁸ მათი ნაწილი 1923 წელს საქართველოში გამოიგზავნა, 353 ნუსხა კი პეტერბურგის ამავე ბიბლიოთეკაში დარჩა, მათ შორის, გაიოს რექტორის ეს თარგმანიც, რომელიც ამჟამად ინახება სანქტ-პეტერბურგის რუსეთის ეროვნული ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა განყოფილებაში, როგორც იოანე ბატონიშვილის კოლექციის N 95 (ძველი N 49) ნუსხა. ხელნაწერის სრული აღწერილობა არ არსებობს. იგი შეიცავს გაკრული მხედრულით ერთ სვეტად (26-27 სტრიქონი) დაწერილ 172 მომწვანო ფერის ფურცელს, ძველი პაგინაციით 225r-392v[+1rv]. მასში დაცულია გაიოს რექტორის თარგმანის მეორე ნაწილი, ეპ. 150.2-359 (ხელნაწერის ნუმერაციით NN 147-356). ეპისტოლეთა კორპუსი იწყება ეპ. 150.2-ით („ყოველსა ღამესა და დღესა მოდრეკად მუკლთა“, 3r). 2v/3r გვერდებს შორის, მცირე მონახევი ზედა ნაწილში ადასტურებს, რომ აქ ნუსხას ერთი ფურცელი აკლია. ხელნაწერს დაერთვის „პინაქსი“, ანბანური სამიხეობელი ადრესატთა სახელების მიხედვით (*იოანე* 95, 168r-171v), აქვს უმნიშვნელო მინაწერები ფორზაცებზე და ტექსტის ხელით შესრულებული მინაწერი ეპ. 356/359-ის შემდეგ, რომლის თანახმადაც წერილები ითარგმნა 1799 წელს, მოზდოკში, გაიოსის მიერ: „დიდება ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოველთასა. სრულ-ვჰყავ წელსა 1799, მარტს 9, გაიოს მოზდოკს“ (167v).

ხელნაწერის პირველი წერილის მარცხენა აშიაზე ვინმე ეგნატის მინაწერი რამდენიმე ძვირფას ცნობას გვაწვდის, მათ შორის, რომ წერილთა კრებული (ანუ *იოანე* 95) 18 რვეულს შეიცავდა, რომლებიც მას გადასცა გაიოსის დისწულმა, „გურგენ ნაცუალოვმან“, გაიოსის გარდაცვალების შემდეგ, 1822 წელს: „წელსა *ჩყვ* (=1822), მაისის თთჳს *კვ* (=22), ათრუამეტნი რვეულნი თარგმნილნი და აღწერილნი განსვენებულისა ყოვლადსამღუდელოსა ასტრახნის არხიეპისკოპოსისა გაიოსისაგან, შემდგომად გარდაცვალებისა მისისა მომცა მე დისწულმან მისმან გურგენ ნაცუალოვმან, და ში, შენ, ღმერთო, მშრომელსა ამისსა, ხსენებულსა ყოვლად სამღუდელოსა გაიოსს, მიანიჭე საუკუნო ნეტარება და განსვენება ზეცისა იერარხთა თანა, ამინ. ეგნატი“ (*იოანე* 95, 3r). ამ მინაწერს ეხმიანება დიმიტრი ჯანაშვილის ცნობა, გაიოს რექტორის თხზულებები რვეულების სახით ინახებოდა გაიოსის ნათესავებთან, ნაცვლიშვილებთან.⁹ ივარაუდება, რომ გაიოს რექტორის დისწულმა, გურგენ ნაცვლიშვილმა, ბიძის გარდაცვალების შემდეგ, ასტრახანიდან ჩამოიტანა მისი ხელნაწერები სოფ. მაღაროში მდებარე თავის სახლში, შემდეგ კი გადაიტანა სიღნაღში, სადაც ისინი დ.ჯანაშვილს უნახავს.¹⁰ ვინაიდან მინაწერის ავტორს გაიოს რექტორის ეს ნუსხა მიუღია უშუალოდ მისი დისწულისაგან, საფიქრებელია, რომ იგი გაიოს რექტორის ავტოგრაფი უნდა იყოს. ამაზევე მეტყველებენ თარგმნის პროცესში ტექსტის ხელით ხელნაწერში შეტანილი სწორებებიც (მაგ., „განათლდების განმანათლებელთასა“, „განმამხიარულებელ არს იქმნების“, ეპ. 151/154, 5v; „ატტიკებისამებრკურად“, ეპ. 353/356, 167r) და გაიოსის სხვა ავტოგრაფთა (შდრ. მაგალითად, H 2293) ხელწერის იდენტური კალიგრაფიაც.

ბასილი დიდის ეპისტოლეთა გაიოს რექტორის თარგმანს შეიცავს კიდევ ერთი ნუსხა, საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის S 381 (1846 წ., 254 გვ.).¹¹ კალიგრაფის მიერ გადაწერილ ამ ხელნაწერში დაცულია ბასილი დიდის წერილთა მეორე ნაწილი (ეპ.151-359,¹² ხელნაწერის ნუმერაციით NN 148-356) და მისი „პინაქსი“ (გვ. 245-254). თარგმანის დრო და ადგილი არ არის მითითებული, თუმცა ნუსხის ბოლოს გადამწერი შენიშნავს: „იოანე

⁷ Цагарели, 1894, გვ. 197, N 76.

⁸ *Дворянские роды*, 1996, გვ. 76; Цагарели, 1894, გვ. XIX; Бугаев, 2016, გვ. 48-50.

⁹ ჯანაშვილი, 1871, გვ. 2; პაპუაშვილი, 2008, გვ. 181.

¹⁰ პაპუაშვილი, 2008, გვ. 181-182. იხ. აგრეთვე, შარაძე, 1974, გვ. 36-37.

¹¹ *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა... (S კოლექცია)*, ტ. I, 1959, გვ. 446-452.

¹² ქაჯაია ასევე მიუთითებს, რომ „S 381 თავნაკლულია, იწყება 151-ე წერილით“ (1992, გვ. 75, შენ. 3).

იალღუპიძის ნაწერისაგან გადმოვსწერე და შევასწორე მის თანა *ჩემ*-სა (=1846) წელსა, ივნისის კ-სა (=20) დღესა“ (S 381, გვ. 243). ამ ცნობის თანახმად, არსებულია გაიოს რექტორის თარგმანის სხვა ასლიც, გადაწერილი ოსი მოღვაწის, იოანე იალღუზიძის (1776-1830 წწ.) მიერ, S 381-ში დაცული ტექსტი კი გაიოს რექტორის თარგმანის ასლის ასლს წარმოადგენს.

ეპისტოლეთა წყარო ბეჭდური გამოცემა უნდა ყოფილიყო. ამას გვაფიქრებინებს იოანე 95-სა და S 381 ნუსხებში წერილებისათვის აშიებზე მითითებული შედგენის წლები და ბიბლიის მუხლთა მითითებები, სქოლიოები გამოცემებისათვის დამახასიათებელი პირობითი ნიშნებით, (*) და (**), და განმარტებებით ქვედა აშიაზე. ამასთან, S 381-ის წინასიტყვაობის თანახმად, გამოცემა უნდა ყოფილიყო რუსული: „თარგმნილი რუსულით ქართულსა ენასა ზედა ყოვლად_სამღდელოსა გაიოს ასტრახნის არხიეპისკოპოსისაგან“ (S 381, გვ. 1). გაიოს რექტორის თარგმანის წყარო აღმოჩნდა სლავურ ენაზე დაბეჭდილი წიგნი: Василий Великий. *Богоугодные Труды*. Кн. 3. Санкт-Петербург: Типография Синода, 1787. გამოცემა რუსულად თარგმნილია ბერძნული ენიდან¹³ უცნობი მთარგმნელის მიერ. იგი, ისევე, როგორც გაიოს რექტორის თარგმანი, შეიცავს ბასილი დიდის „სულიწმინდის შესახებ“ ნაშრომს და 356 ეპისტოლეს, მასში მოცემული წერილთა ნუმერაცია კი ქართული კორპუსის ნუმერაციას ემთხვევა. რუსულ გამოცემაში დაბეჭდილია ეპ. 1-38, 42-359, აკლია იმპერატორ იულიანე განდგომილთან მიმოწერის სამი ნაყალბევი ეპისტოლე (ეპ. 39-41), ხოლო ეპ. 42-359 გადანომრილია, როგორც NN 39-356. რუსული თარგმანის თითოეულ წერილს, ნუმერაციის შემდეგ მოსდევს მოკლე ანოტაცია, რომლებიც ქართულ ხელნაწერებში არ არის გადმოღებული. ქართულ თარგმანში მოცემულ ეპისტოლეთა ადრესატების ვინაობა რუსული გამოცემისას ემთხვევა, გარდა ეპ. 150/153-ისა (შდრ. „ანასტასის, რომელიცა იყო პირუჭლ კონსულად“, «Виктору бывшему консулу», 1787, გვ. 188). შეცდომით ერთ სიტყვად არის გადმოღებული ეპ. 252/255-ის ადრესატის ვინაობა და მისი ეპარქიის სახელწოდება: „ვიტუკარრის ეპისკოპოსსა“ («Виту Каррскому епископу», 1787, 302v). რუსული გამოცემის მსგავსად, ქართულ ნუსხებშიც წერილებს შედგენის წლები აშიებზე აქვთ მითითებული, ხოლო სქოლიოები ქართულში იშვიათად არის გადმოტანილი და მთარგმნელი ხშირად, რუსული წყაროსგან დამოუკიდებლად, საკუთარ შენიშვნებს იძლევა.

მოსკოვის სასულიერო აკადემიის პროფ. ივან პოპოვი წერდა: „ბასილი დიდის ყველა ნაშრომის ბუნდოვანი და არცთუ ყოველთვის ზუსტი სლავური თარგმანი დაიბეჭდა მოსკოვში, 1787-1790 წლებში“.¹⁴ ამგვარი ბუნდოვანება ახასიათებს ზოგ მონაკვეთში ქართულ ტექსტსაც, როგორც ე.წ. შვილიშვილ თარგმანს. მასში გადმოტანილია რუსული წყაროს შეცდომებიც. ამის მაგალითია რუსულ გამოცემაში, ეპ. 275/278-ში ორი შეცდომით მოცემული ტოპონიმი «въ Оранине» და «въ Крагенахъ» (1787, 328v), რომელიც ქართულად რუსულის შესაბამისად არის გადმოტანილი: „ორანინს“ და „კრადენას“, მაშინ, როდესაც ბერძნულ გამოცემებში, განსხვავებული იკითხვისების გარეშე, წარმოდგენილია „ორფანენე“ (κατὰ τὴν Ὀρφανήν) და „კორსაგენე“ (ἐν Κορσαγαίνοις, 1730, გვ. 422C).

ქართველი მთარგმნელი ზედმიწევნით თარგმნის წყაროს, რაც იწვევს სინტაქსის კალკირებას და „და“ კავშირის თარგმნას იქ, სადაც მას „ც“ ნაწილაკის მნიშვნელობა აქვს: „მრავალ_გზის და თვთ ქეშმარიტებასა მწვეტსა თვსსა განუყრის“ (ეპ. 186/189.1; «многажды и чрез самою истину острие свое вонзаетъ», 1787, 215v), „მრწამს და ღმერთი სულიწმიდა“ (ეპ. 233.6/236.6; «Верую и въ Бога Духа Святаго», 1787, გვ. 282), და სხვ.

¹³ იხ. გამოცემის სატიტულო გვერდი: «съ Греческаго на Российский языкъ переведенныхъ».

¹⁴ «Темный и не всегда верный славянский перевод всех сочинений В. В. напечатан в Москве в 1787-1790 гг., в 4 частях», Попов, 1902, გვ. 197.

ეპისტოლეების ქართული თარგმანი გამართულია ანტონ კათოლიკოსის სკოლისათვის დამახასიათებელი სტილით, რომლის შესაბამისად, რუსულის კვალობაზე, დიდი ასოებით არის დაწერილი წინადადებათა პირველი სიტყვა, საკუთარი სახელები, უფლის სემანტიკის აღმნიშვნელი სიტყვები და მათ მიერ შექმნილი კომპოზიტები. ამავე სტილის მიხედვით, ხელნაწერში გვხვდება უმარცვლო „უ“-ს თავზე სიბრჯგუის ნიშანი, ე.წ. „გარემორთხმული“, „მოხრილი“. მეორე მხრივ, არსად დასტურდება „კლებული“,¹⁵ ან ე. ანტონ კათოლიკოსის მიერ შემოტანილი ასო-ნიშნებიდან გვხვდება მხოლოდ ფ („ფაგოს“, ეპ. 233.5/236.5). აღსანიშნავია ზმნაში ორი ობიექტური პირის ნიშნის, ჰს-ს იმავდროული სისტემური გამოყენება¹⁶ („ჰსძლევს“, ეპ. 157.2/160.2; „გჰსჭამთ“, ეპ. 233.4/236.4), რომლის ანალოგიით იგივე კომპლექსი მოცემულია არსებით სახელებშიც („ჰსჯულისა“, ეპ. 157.2/160.2; „ჰმსგავსად“, ეპ. 148/151; „მჰსგავსად“, ეპ. 352/355). S 381 ნუსხაში ეს კომპლექსები ხშირად გამარტივებულია და „ვჰს“, „ვჰ“, „ჰს“ და „ჰვ“.

საკუთარი სახელები ქართულ თარგმანში რუსული წარმოთქმის მიხედვით არის გადმოტანილი, ზოგჯერ ბრუნვის ნიშნებთან ერთად: „მალნიინას“ (ეპ. 322/325 სათაური; «Магниниану»), „ათინისაცა ხილვად“ (ეპ. 333/336, «увидеть Афинь»). უხვად დასტურდება ლექსიკური და ფორმალური კალკები, რუსული წინადადების კალკირებული თარგმანი („გრძლად იყო ჩუენში“, ეპ. 317/320; «долго у насъ прожилъ», 1787, 348v), ასევე ბერძნულის არაუშუალო კალკებიც, რომლებიც არ მომდინარეობენ რუსული ან ბერძნული წყაროებიდან („იდეია“, ეპ. 207/210; „ექუსორიობა“, ეპ. 211/214; „გნოსისი“, ეპ. 350/353).

რუსულ გამოცემაში ზოგჯერ უთარგმნელად არის მოცემული ბერძნული სიტყვები, მაგალითად, φάγος (ეპ. 233/236), γρηιζειν (ეპ. 345/348), προσκυσμ σέ (ეპ. 346/349). ისინი ქართულად ლექსიკურ კალკებად არის გადმოტანილი: „ფაგოს“ (S 381, გვ. 129), „გრიპიზინ“, „პროსკინო სე“ (გვ. 238-239), რაც ადასტურებს მთარგმნელის მიერ ბერძნული ენის ცოდნას.

სიტყვათწარმოების თვალსაზრისით თარგმანი უხვ მასალას იძლევა: „უპირველობს“ „ემესაბამებს“ (ეპ. 186/189), „მაღალგონებობს“ (ეპ. 211.2/214.2), „მოძილენი“ (ეპ. 207.6/210.6), „კიდურმდგომობა“ (ეპ. 157.3/160.3), „ძილისშორისი“ (ეპ. 207.3/210.3), და სხვ. საგულისხმოა ფუძისეული „დ“-სა და ბრუნვის ნიშნის შენარჩუნება ზოგ სიტყვაში: „სადიდგანცა“ (ეპ. 157.3/160.3, 356/359), „დედიდასა“, „დედისნაცვალნი“ (ეპ. 157.5/160.5).

ციტირებები ქართულ თარგმანში უხვად დასტურდება. მასზე მიუთითებს ბრჭყალის მსგავსი პირობითი ნიშანი, რომელიც ახლავს მხოლოდ დამოწმების დასაწყისს (რუსულ ტექსტში დამოწმებები მთავრული ასოებით არის დაბეჭდილი, ბრჭყალების გარეშე). წმინდა წერილის მუხლთა თარგმანები, უფრო ხშირად, ემთხვევა ექვთიმე და გიორგი მთაწმიდელთა რედაქციას, თუმცა გვხვდება განსხვავებული ვარიანტებიც.

რუსული ტექსტის წყაროს ძიებისას, ვინაიდან მის სატიტულო გვერდზე აღნიშნულია, რომ იგი ითარგმნა ბერძნული ენიდან («съ Греческаго на Россійский языкъ переведенныхъ»), ბერძნულ გამოცემებს მივმართეთ. ერთადერთი გამოცემა, რომელიც 1787 წლამდე დაიბეჭდა და შეიცავს ბასილი დიდის ეპისტოლეთა სრულ კორპუსს, არის ბენედიქტელ სწავლულთა ხსენებული გამოცემა: *Sancti Patris Nostri Basilii*, 1730. მასში ბერძნულ-ლათინური პარალელური ტექსტების სახით დაბეჭდილია ბასილი დიდის „სულიწმინდის შესახებ“ (გვ. 1-68), 365 ეპისტოლე (გვ. 69-467), და სხვ. რუსულ და ქართულ თარგმანებში ამ გამოცემიდან ბოლო ექვსი წერილის უთარგმნელად დატოვების მიზეზი უნდა მდგომარეობდეს იმაში, რომ

¹⁵ გაიოს რექტორის სხვა ავტოგრაფში კლებული დასტურდება (იხ. H 2281, 1793 წ., 30v, 32r).

¹⁶ როგორც ცნობილია, ანტონ კათოლიკოსი მიიჩნევდა, რომ „ზმნაში პრეფიქსული ჰ ყველგან საჭიროა, სადაც მისი გამოთქმა შესაძლებელია; იგი ყველა პირშია თანხმონით დაწყებულ ზმნებში, ხოლო თუ ზმნას პრეფიქსად ს უნდა მოუდიოდეს, მასაც წინ უჩნდება ჰ (ჰს)“ (შანიძე, 1964, გვ. 49).

მასში ეპ. 360-ის ბოლო ნაწილთან და ეპ. 361-365-თან მითითებულია „Epistolae Spuriae“ (გვ. 463-467). ეპ. 39-41-ის კლების მიზეზი კი მასში არ იძებნება. გამოცემაში მოცემულია თითოეული წერილის მოკლე ანოტაცია ლათინურ ენაზე. რუსულ წყაროში იგი, ჩვეულებრივ, ნათარგმნია, ქართულ ტექსტში კი – გამოტოვებული.

ქართულ თარგმანში გვხვდება მონაკვეთები, რომლებიც გვაფიქრებინებს, რომ მათი წყარო, რუსული გამოცემა, ბერძნულ დედანთან ერთად ითვალისწინებდა ლათინურ ტექსტსაც. ბენედიქტელთა გამოცემაში მონაკვეთთან ἡ τοῦ δαιδαλόαλου τέχνη („მასწავლებლის ხელოვნება“) აშიაზე მოცემულია ვარიანტი Δαιδάλου („დედალოსის“), რომელიც ასახულია ლათინურ თარგმანში, როგორც „*Daedali ars*“ („დედალოსის ხელოვნება“). რუსული წყაროს მთარგმნელმა ლათინური ტექსტის ან ამ შენიშვნის გათვალისწინებით, „მასწავლებელი“ ჩაანაცვლა „დედალოსით“ («художество *Дедалово*») და ეს სახელი ამ გზით მოხვდა ქართულ თარგმანში: „ხელოვნება დედალოსა“ (ეპ. 356/359; 1730, გვ. 462C, 461C; 1787, გვ. 362).

ბერძნული დედნიდან რუსი მთარგმნელის მიერ არასწორად გადმოღებულ არაერთ სიტყვასა თუ მონაკვეთს ქართულ ტექსტში ემატება ქართველი მთარგმნელის ან გადამწერის მიზეზით გამოტოვებული რამდენიმე მონაკვეთი და მეტად ზედმიწევნითი წინადადებები, რომლებიც ზოგჯერ სწორად ვერ გადმოსცემენ დედნის შინაარსს, როგორც მაგალითად, ეპ. 316/319-ის სათაური: „თანასწორთავე ხატითა სტუმრისათსცა“ (შდრ. «Равнымъ образомъ о госте», 1787, 347v; Ὅμοίως ἰπὲρ ξένου, 1730, გვ. 446), ან შემდეგი მონაკვეთი: „ხოლო დადუმებულთათს კიდურმდგომობა შემოხმულთაგან შედგომილებათა არს საქმე სჯულის და არა სჯულის მკითხველისა“ («о умолчанномъ же заключать из нанесеннаго послѣдствоя, есть дело законоположника, а не законочитателя», 1787, 194v).

ვინაიდან გაიოს რექტორის თარგმანის მხოლოდ მეორე ნაწილი გვქონდა ხელთ, გადაწყვიტეთ პირველი ნაწილის მოძიებაც, მაგრამ არც ცაგარლის და არც ორბელის კატალოგში¹⁷ მსგავსი შინაარსის მითითება არ იყო დაცული. ამიტომ, რადგანაც ბერძნულ და რუსულ წყაროებში ბასილი დიდის ეპისტოლეებთან ერთად ნათარგმნია ამავე ავტორის ნაშრომი „სულიწმინდის შესახებ“, რომელსაც მოსდევს ეპისტოლეები, კატალოგებში სწორედ მის შემცველ ხელნაწერთა მოძიება გადავწყვიტეთ. ამ ნაშრომს შეიცავს ერთადერთი ხელნაწერი, N 72-ით აღნუსხული ცაგარლის კატალოგში: „წმიდათა შორის მამისა ჩუზნისა ვასილი დიდისა, არხიეპისკოპოსისა კესარია კაპადოკიისა, *სულისა წმიდისათვის*, ნაწერი გაიოზის მიერ ქ. მოზდოკს, 1798 წ., მცირე რვეული. ნაწილი 1-ლი“.¹⁸ მიუხედავად იმისა, რომ კატალოგში ამ ნაშრომის შემცველ ხელნაწერთან აღნიშნულია „მცირე რვეული“, ხოლო ხელნაწერების რვეული, ჩვეულებრივ, რვა ფურცელს გულისხმობს, ამასთან, ხელნაწერის ამ „აღწერილობის“ რუსულ თარგმანში მითითებულია «часть I, неполная», მაინც გადავწყვიტეთ რუსეთის ეროვნული ბიბლიოთეკიდან ამ ხელნაწერის რამდენიმე ფურცლის გამოწერა. როგორც აღმოჩნდა, ამ ხელნაწერში, იოანე ბატონიშვილის კოლექციის N 274-ში (ახალი ნუმერაციით), „სულიწმინდის შესახებ“ ნაშრომს მართლაც მოსდევს ბასილი დიდის ეპისტოლეთა პირველი ნაწილი (63r და შემდ.). *იოანე* 274 (1798 წ., 218 ფ.) დაწერილია მუქი თეთრი ფერის ფურცელზე. ეპისტოლეთა კორპუსის სათაურს ზედა აშიაზე აქვს მინაწერი: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა. ამინ. ვიწყე წელსა 1798, აპრილს 18, მოზდოკს. გაიოს“. ხელნაწერის ხელი იდენტურია *იოანე* 95-ის კალიგრაფიისა, ამასთან, მასში აღინიშნება თარგმნის პროცესში ტექსტის ხელით შეტანილი სწორებები (შდრ. *იოანე* 274, 63r), რის გამოც ვფიქრობთ, რომ ეს ნუსხაც გაიოს რექტორის ავტოგრაფს წარმოადგენს.

¹⁷ Орбели, 1956, გვ. 166, N 161.

¹⁸ Цагарели, 1894, გვ. 196, N 72.

ეპისტოლეთა კორპუსი, ბენედიქტელთა და რუსული გამოცემების მსგავსად, როგორც მისი სათაური გვამცნობს, სამ ნაწილად არის დაყოფილი: „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ვასილი დიდისა კესარია-კაპადოკიის არხიეპისკოპოსისა ეპისტოლენი, რიგითა დროდსათა შეწყობილნი, და სამ ნაწილად განყოფილნი“ (იოანე 274, 63r). აქვეა პირველი ნაწილის აღწერილობა, სიტყვასიტყვით ნათარგმნი რუსულიდან: „იპყრობს თვს შორის ეპისტოლეთა აღწერილთა მის მიერ, უწინარეს არხიეპისკოპოსობისა მისისა, 357 წლით, ვიდრე 370 წლამდე, რომელთაცა დაემატებინან რაოდენნიმე თვნიერ წელთა დანიჰშუნისა, რომელნიცა თვს ეყვიან დროსა მას“ (იოანე 274, 63r). აშეებზე მოცემულია ეპისტოლეთა შედგენის წლები.

ეპისტოლეთა კორპუსის მეორე ნაწილისგან (იოანე 95) განსხვავებით, პირველ ნაწილში წერილებთან ერთად თარგმნილია მათი ანოტაციებიც. ამის მაგალითია პირველივე წერილი, რომელიც ზედმიწევნით არის თარგმნილი რუსული წყაროდან, ბოლო წინადადების გამოკლებით. კლების მიზეზს, როგორც ჩანს, წარმოადგენს წინადადებაში მოცემული სიტყვა «повторяю» (1787, გვ. 52), რომლის გამოც მთარგმნელმა მისი გადმოღება ზედმეტად ჩათვალა. რაც შეეხება საკუთრივ წერილების ტექსტს, მთარგმნელს აქაც ზედმიწევნით გადმოაქვს რუსული წყარო და წინადადებაში სიტყვათა რიგის დაცვასაც ცდილობს.

გაიოს რექტორის ნამუშავევის გარდა, არსებობს ბასილი დიდის წერილთა კიდევ ერთი თარგმანი, ანონიმი მთარგმნელის მიერ გადმოღებული. მისი შემცველი ერთადერთი ნუსხა, A 820,¹⁹ თარიღდება XIX ს-ის I მეოთხედით. ხელნაწერი უყდოა და შეიცავს 5 მომწვანო ფერის ფურცელს (აკლია ფურცელი 4v-სა და 5r-ს შორის). მასში ბასილი დიდის ეპისტოლეთაგან გადმოღებულია მხოლოდ პირველი ორი წერილი. ამასთან, მეორე წერილის მხოლოდ პირველი სამი ქვეთავი. ხელნაწერი წყდება სიტყვებზე: „ხოლო კაცთა მიმართ სიმშვიდით“ (A, 5r), და წინადადების აზრი შუაზეა გაწყვეტილი, რაც არ არის გამოწვეული საწერი მასალის ნაკლებობით, ვინაიდან მთარგმნელმა ნახევარი გვერდი დაუწერლად დატოვა.

ხელნაწერი ავტოგრაფია და მთარგმნელის სამუშაო რვეულს წარმოადგენს, სადაც ერთი და იგივე სიტყვა ზოგ შემთხვევაში რამდენჯერმე არის შესწორებული. ამის მაგალითია: „დაკვირვებით ვჰსჭურეტდი [განვიცდიდი] ასიას, არამედ მოვისწრაფდი მოვჰმსწრაფობდი ვჰსწრაფობდი [მოსწრაფე_ვიყავ (in marg.)] დედა_ქალაქად ყოველთავე შუღ აეროვნებათა“ (ეპ. 1; A, 1v). მთლიანობაში კი, როგორც თ.ჟორდანია წერს, «Письма переведены тяжелым языком, подверглись потом сильному исправлению».²⁰

თარგმანის წყარო რუსული ბექდური გამოცემაა, რაზეც მეტყველებს ბერძნულ და რუსულ წყაროთა შესაბამისი დაყოფა სამ ნაწილად („ნაწილი I, ეპისტოლენი, წარწერილნი წმიდისა ვასილის მიერ უწინარეს ეპისკოპოსობისა მისისა (357-370 წ.)“, წერილთა შედგენის წლები, მათი ანოტაციები, ნიშნები სქოლიოებისთვის და რუსულის კალკები: „ლადია“ (ეპ. 2.1; «ладья», 1787, 53v), „მრთელბრძნობითა“ (ეპ. 2.3; «целомудреннымъ», 1787, 55r), რუსული წარმოთქმით გადმოტანილი „ვარვაროსთადმი“ (ეპ. 1; «варварския», 1787, 52).

ქართველ მთარგმნელს გამოუყენებია ბერძნული გამოცემაც. ამის შესახებ მეტყველებენ ქართული თარგმანის კალკები, რომლებიც შეესაბამებინან ბერძნულ დედანს, მაგრამ არა რუსულს, სადაც იგივე სიტყვები ბერძნულიდან სხვა შესატყვისებით არის გადმოტანილი. ასეთია „ტიხი“ (ეპ. 1, ანოტ.; „სუჭსა გინა ტიხსა“, «по случаю ли, или по судьбе», 1787, 52; „fato aut fortuna“, 1730, გვ. 69), „ესთა ზედ_წოდებულისა ტიხისათა“ (A, 1r; «называемого случая», 1787, 52; τῆς λεγομένης τύχης, 1730, 69A), ასევე, „სიბრძნე შენი“ (ეპ. 1; «ученый мужъ!», 1787, 53; τῆ λογικότητί σου, 1730, 70C), „დასაბნელებელი“ (ეპ. 2.2; «замешательства», 1787, 54; ἐπισκότησι, 1730, 71D), „გარდაჰსწავლასა“ (ეპ. 2.2; «отчуждение (от учений)», 1787, 54; ἡ ἀπομάθησις, 1730,

¹⁹ აღწერილობისათვის იხ. Жордания, 1902, გვ. 15.

²⁰ Жордания, 1902, გვ. 15.

71E), და ა.შ. ზოგ წინადადებაში კი ასახულია როგორც რუსული, ისე ბერძნული ტექსტიც: „ესთა მიხედვითა დემონი! სული, სვე“ (ეპ. 1; «тоlikое было противоборствие упорнаго рока», 1787, 52v; τοσαύτη τις ἦν φιλονεικία τοῦ δαίμονος, 70B).

А 820 ნუსხის წყაროა იგივე, ზემოხსენებული რუსული გამოცემა. ქართულ ტექსტში დაცული ანოტაციების შედარებისას ბენედიქტელთა და რუსულ გამოცემათა ანოტაციებთან აღმოჩნდა, რომ იგი იძლევა რუსულ წყაროსთან მიახლოებულ თარგმანს, მაგრამ არა ზედმიწევნით. ამასთან, ეპ. 2-ის რუსულ ანოტაციაში ვხვდებით მცირე შეცდომას, ქართული თარგმანი კი აზრობრივად უფრო ზუსტია: „წმიდასა გრიგორის, სურჯელსა ცნობად მოქალაქობითისა ხატისა და დროდს გარდატარებისა უდაბნოსა შინა ვასილისსა“ («Василий великий Григорию, ни мало не старающемся узнать о положении уединения его, но желающему знать, какимъ образомъ тамъ живутъ», 1787, 53rv; „Gregorio nihil curanti de situ solitudinis Basilii, sed scire aventi, quomodo ibi vivatur“, 1730, გვ. 70).

მიუხედავად ზედმიწევნითი თარგმანისა ქართულ ტექსტში მაინც დასტურდება არასწორად გადმოღებული ან გაუგებარი მონაკვეთები. ამის მაგალითებია: „მზგავსად ცხოვარისა“ (ეპ. 1; «какъ... животное», 1787, გვ. 53; ὡσπερ τι θρῆμμα, 1730, გვ. 70B), „და ესრეთნი აზრნი მიპოვნე მე ფრიად შესანდობელად“ (ეპ. 1; «Однако въ сихъ мысляхъ легко меня извинишь», 1787, 52v; „Καί τοῦτων πολλῆν συγγνώμην ἔξεις τῶν λογισμῶν“, 1730, გვ. 69A), და სხვ. თარგმანში უხვად გვხვდება რუსულ და ბერძნულ წყაროთა კალკები.

თარგმანის ტექსტი გამართულია ანტონ კათოლიკოსის სკოლის ენობრივი ნორმებით. გვხვდება ანტონ კათოლიკოსის მიერ შემოტანილი ბერძნული φ („ფილოსოფოსის“, „ფილოსოფიისა“, ეპ. 1) და სომხური շ თანხმოვანთგამყარის ფუნქციით („ჰსწერადვად სეხმად“, ეპ. 2.2), ასპირაციის მსგავსი ნიშნები, მკვეთრი და ბლაგვი მახვილები, „გარემორთხმული“. არსად დასტურდება ე.წ. „მოხრილი“ და „კლებული“. მოშლილია წ, ძ, ჯ, ჭ-ის გამოყენების წესები, გვხვდება ორი ობიექტური პირის ნიშნის, ჰს-ს იმავდროული სისტემური გამოყენება ზმნებში და, მათი ანალოგიით, არსებით სახელებშიც.

ტექსტში მოცემულ ზმნიზედათა შორის, მთარგმნელს ყველაზე მეტად ახასიათებს იშვიათი გამოყენების „ესთა“, შვიდჯერ გამოყენებული ამ ორ წერილში, ასევე, დიალექტური „ყე“ სუფიქსი („იცუალებიან_ყე“, ეპ. 2.1), ნაწილაკები „ძი“ („ვითარძი_ესე“, ეპ. 2.2), „რე“ („უმჯობესადრე“, ეპ. 1), „მე“ („რეცათამე“, ეპ. 1), მეზრ და თჳს თანდებულთა კალკირებული გამოყენება წინდებულეზად სათარგმნი წყაროსაგან დამოუკიდებლად: „წარგებანი მეზრ ზავ_შეთქმულეზათა“ (ეპ. 2.2), „ღალადებისა გამო თჳს ფილოსოფიისა შენისა“ (ეპ. 1).

სიტყვაწარმოების მხრივ აღსანიშნავია: „შესაზრკოლოდ“, „სიმოსწრაფითა“, „შესაძლოება“ (ეპ. 1), „ერთებრით“, „მდგმოზადცა“ (ეპ. 2.1), „სიმჯარვე“ (ეპ. 2.2) და სხვ. ასკეტურ ტერმინთაგან საგულისხმოა თარგმანი სიტყვებისა: ἡ ἔρημία („მემხოლოობისა“, ეპ. 2.1; „განშორება“, ეპ. 2.2) და ἡ ὄκησις („შექცეულეზა“, „შექცევა“, ეპ. 2.2).

ანონიმი მთარგმნელისა და გაიოს რექტორის თარგმანთა შედარებისას ნათელია, რომ ორივე თარგმანი სწორად არის გადმოღებული. ამასთან, თუ გაიოს რექტორის თარგმანი უფრო ზედმიწევნითია, ანონიმის ვარიანტი უფრო მშვენიერია და ნაკლებ კალკირებული:

ანონიმი მთარგმნელი	1787	გაიოს რექტორი
საკრულ_არს, ვითარ განმამხნე და ნუგეშინის_მეც მე ეპისტოლეთა შენთა მიერ, ოდეს უკუწ წარმეწყმიდა მე აზროვნებად უწყალოებათა გამო ესთა ზედ წოდებულისა	Ты удрученнаго меня даже до изнеможения нападениями называемаго случая, от котораго всегда некоторое препятствие къ свиданию мне с тобою происходило,	შენ, დამაშურალსა მე ვიდრე მოუძღურებადმდე ზედა-დასხმითა მისითა, რომელსაცა ეწოდების ჰსუწ, რომლისგანცა მარადის დაბრკოლება რამე შემხუდა

ტიხისათა, რომლისა გამო მარადის მიჩნდეს მე ვითარნიმე დაბრკოლებანი მოხილუად შენდა (A 820, 1rv).	удивительнымъ некимъ образомъ обрадовалъ и утешилъ писаниемъ своимъ (1787, 52rv)	ნახსათვს შენისა, საკვრულთა რაათამე ხატითა მახარე და ნუგეშინის-მეც წერილთა შენითა (ოიანე 274, 63r)
--	---	---

ვინაიდან ბასილი დიდის ეპისტოლეთა გაიოს რექტორისა და ანონიმის თარგმანები ერთმანეთთან ახლო პერიოდში არის გადმოღებული, ჩნდება ბუნებრივი კითხვა, არსებობს თუ არა კავშირი მათ შორის, და ხომ არ წარმოადგენდა A 820 გაიოს რექტორის სამუშაო რვეულს ბასილი დიდის ეპისტოლეთა თარგმნისას. გარდა იმისა, რომ ეს ორი თარგმანი სრულიად სხვაობს ერთმანეთისაგან, A 820-ის ხელწერა აშკარად განსხვავებულია გაიოს რექტორის ავტოგრაფული ნუსხების კალიგრაფიისაგან (Q 251, 1777 წ.; H 2293, 1788 წ.; H 2281, 1793 წ.; *ოიანე* 95, *ოიანე* 274). განსხვავებას ქმნის A 820-ში უსისტემოდ გამოყენებული მახვილები, 15-ჯერ გამოყენებული ჯ, ზმნიზედა „ესთა“, „-ყე“ სუფიქსოიდი, რომლებიც არ დასტურდება გაიოს რექტორის ავტოგრაფულ ნუსხებში. მეორე მხრივ, გაიოს რექტორისა და ანონიმის სტილი ახლოს დგას ერთმანეთთან და, საფიქრებელია, რომ ეს უკანასკნელი იყო გაიოს რექტორის მთარგმნელობითი სკოლის წარმომადგენელი.

ამგვარად, XVIII-XIX სს-ში ბასილი დიდის ეპისტოლეები ორჯერ ითარგმნა ქართულ ენაზე. 1798-1799 წლებში წერილთა თითქმის სრული კორპუსი, 356 წერილი (ეპ. 1-38, 42-359), თარგმნა გაიოს რექტორმა, ხოლო XIX ს-ის პირველ მეოთხედში ანონიმმა მთარგმნელმა გადმოიღო ორი ეპისტოლე (ეპ. 1, 2.1-3). გაიოს რექტორის ნამუშავევი წარმოადგენს რუსული წყაროს (Василий Великий, 1787) ზედმიწევნით თარგმანს, ანონიმ მთარგმნელს კი გამოუყენებია როგორც იგივე გამოცემა, ისე მისი ბერძნული დედანიც (*Sancti Patris Nostri Basilii*, 1730). მთლიანობაში, ორივე თარგმანი წარმოადგენს XVIII-XIX სს-ის ღირსშესანიშნავ ძეგლებს და, მიუხედავად გარკვეული ხელოვნურობისა, ორივე მათგანს, განსაკუთრებით გაიოს რექტორის მიერ სრულად ნათარგმნ ეპისტოლეთა კორპუსს, მეტად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმდროინდელი განათლებული საზოგადოებისათვის.

ლიტერატურა:

1. Saint Basile (1957, 1961, 1966): *Lettres*. Texte établi et traduit par Yves Courtonne. Collection des Universités de France. Société d'Édition "Les belles Lettres". Paris.
2. *Sancti Patris Nostri Basilii, Caesareae Cappadociae archiepiscopi, Opera omnia, quae exstant...* studio Domini Juliani Garnier, Presbyteri et Monachi Benedictini, è congregazione Sancti Mauri. T. 3: Opera et studio monachorum Ordinis Sancti Benedicti, è congregatione Sancti Mauri. Parisiis, 1730.
3. Бугаев Денис (2016): Генезис архива «Собрание рукописей Царевича Иоанна (Грузинского) // «История: факты и символы» №9 (4). 46-51.
4. Василий Великий (1787): Богоугодные Труды. III. Типография Синода. Санкт-Петербург.
5. Дворянские роды Российской империи (1996): III. Линкоминвест. Москва.
6. Жордания Федор (1902): Описание рукописей Тифлисского Церковного Музея Карталино-Кахетинского духовенства. II. Издание Церковного Музея № 9. Типография Гутенбергъ. Тифлис.
7. Орбели Русудан (1956): Грузинские рукописи Института Востоковедения. Вып. 1. Издательство Академии Наук СССР. Москва, Ленинград.

8. Пальмов Николай (1914): К сведениям о личности архидиакона Гайоза, впоследствии архиепископа Астраханского и Ставропольского // «Христианский Восток». II, вып. 1. Издание Императорской Академии Наук. Санкт-Петербург. 37-53.
9. Попов Иван (1902): «Василий Великий», წიგნში: Православная Богословская Энциклопедия. III. Приложение к духовному журналу *Странник* за 1902 г. Петроград. 179-197.
10. Цагарели Александр (1894): Сведения о памятниках грузинской письменности. I, вып. 3. Типография Императорской Академии Наук. Санкт-Петербург.
11. გვეტაძე ომარ (2010): ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. საგამომცემლო ცენტრი. ქუთაისი.
12. დარჩია მამია (1987): გაიოზ რექტორი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
13. იოანე ბატონიშვილი (1948): კალმასობა. II. სახელგამი. თბილისი.
14. კუჭუხიძე გოჩა (2012): ქართული კულტურის კერები და საგამომცემლო საქმიანობა XVI-XVIII საუკუნეების საქართველოში // კრებულში: XVI-XVIII საუკუნეების ქართული ლიტერატურა. უნივერსალი. თბილისი. 69-85.
15. მასალები (1905): მასალები საქართველოს ისტორიისათვის, შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მის ძმებისა 1744-1840 წწ. ტფილისი.
16. მენაბდე ლევან (1997): XVII-XVIII საუკუნეების ქართული ლიტერატურა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
17. პაპუაშვილი ნუგზარ (2008): კოდიკოლოგიურ-არქეოგრაფიული მიეზანი გაზეთ “დროების” მასალების მიხედვით. უნივერსალი. თბილისი.
18. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექციისა (1959): ტ. I. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.
19. ქაჯაია ნინო (1992): ბასილი კესარიელის თხზულებათა ძველი ქართული თარგმანები. მეცნიერება. თბილისი.
20. შანიძე აკაკი (1964): ანტონ I-ის გავლენა სალიტერატურო ქართულზე და ძველი ქართული ენის ძეგლების ვითარება ახალი აღთქმის წიგნების გამოცემებში // „ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები“. N 9. 1-94.
21. შარაძე გურამ (1974): გაიოზ რექტორის ვინაობისათვის. წიგნში: ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები. VI. მეცნიერება. თბილისი. 35-39.
22. ცუხიშვილი მამუკა (2015): გაიოზ რექტორი. წიგნში: რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობანი. სამი საუნჯე. თბილისი. 389-404.
23. ჯანაშვილი ინგილო (1871): ჩვენს ლიტერატურაზე საუბარი სიღნაღში // „დროება“ 42 (23 ოქტ.). 1-3.

Victoria Jugeli
Tbilisi State University

**Epistles of Basil the Great in Georgian translations of XVIII-XIX centuries
(Gaios the Rector and anonymous translator)**

Abstract

Basil the Great's epistles were translated into Georgian twice during the 18th-19th cc. In 1798-1799, an almost complete corpus of letters, 356 epistles (ep. 1-38, 42-359), was rendered by Gaios the Rector. Thereafter, in the first quarter of the 19th c., an anonymous translator rendered two epistles of the same author (ep. 1, 2.1-3). The rendition of Gaios the Rector is preserved in the manuscripts of Ioane Bagrationi's collection N 274 (1798; part I) and N 95 (1799; part II, ep. 150.2-359), both being autographs. The manuscripts are maintained in Saint Petersburg's National Library of Russia. A copy of the second part of the epistle collection is preserved in the National Centre of Manuscripts of Georgia N S 381 (1846, ep. 151-359). The translation of Gaios the Rector represents word-by-word rendition of the Russian edition (Василий Великий, 1787), though the Russian source is estimated as being "obscure and not always correct" (Попов, 1902, 197). The obscurity, to some extent, is found also in the Georgian translation.

The rendition of the anonymous translator, ep. 1, 2.1-3, is preserved in the autograph manuscript N A 820 (first quarter of the 19th c.) of the National Centre of Manuscripts of Georgia. The anonymous translator used the same Russian edition and the Greek source of the latter (*Sancti Patris Nostri Basilii*, 1730). Comparing the rendition to the deed of Gaios the Rector, it is evident that the translation is also literal, however, more elaborated on account of the nature of the Georgian language, while in Gaios' rendition even the word order of the source is mostly maintained. Both translations follow the literary style of Anton I, Catholicos of Georgia. Both of them, especially the corpus of epistles fully rendered by Gaios the Rector, had a great importance for the intellectual society of his time.